

Poblet adapta Simenon. Una tria ètica

Pau Joan Hernández

Universitat Autònoma de Barcelona. Facultat de Traducció i d'Interpretació
08193 Bellaterra (Barcelona)
paujoan.hernandez@uab.cat

Resum

Josep M. Poblet va adaptar per al teatre *El crim dels quatre cantons*, basat en l'obra *La nuit du carrefour*, de Georges Simenon. L'adaptació és acurada i completament fidel a l'obra original, amb una enginyosa solució escènica per representar en un decorat únic els tres espais en què es desenvolupa l'acció. És aquesta cura la que ens fa preguntar-nos els motius que podrien haver portat Josep Maria Poblet a sentir propera, en ple franquisme, una obra el protagonista de la qual, Jules Maigret, és l'autèntic prototip del funcionari de policia, personatge que difícilment podia resultar atractiu a algú com Poblet en una època com aquella. La tesi que defensem és que la tria no té res de casual, i podria ser molt més profundament ètica del que sembla.

Paraules clau: Josep M. Poblet; Georges Simenon; Maigret; teatre; adaptació; ètica.

Abstract. *Simenon adapted by Josep M. Poblet. An ethical choice*

Josep M. Poblet play *El crim dels quatre cantons* was an adaptation from *La nuit du carrefour*, by Georges Simenon. The adaptation was accurate and fully faithful to the original, performing in a single stage set the three spaces where the action takes place. His care makes us wonder why during the Franco dictatorship Poblet chose a play where its main character, Jules Maigret, is the prototype of a police officer, the kind of civil servant that's difficult to link with Poblet in that time. Our thesis is that the choice is no coincidence and might be much more related to ethics than it seems.

Keywords: Josep M. Poblet; Georges Simenon; Maigret; theatre; adaptation; ethics.

Sóc conscient que el títol d'aquesta ponència pot resultar com a mínim sorprenent per a més d'un. Al capdavant, es podria pensar que parlem de poc més que un joc de Josep Maria Poblet: convertir en peça teatral una de les moltes novel·les de Georges Simenon protagonitzades pel comissari Maigret. Concretament, traduir *El crim dels quatre cantons* com una adaptació molt fidel de *La nuit du carrefour*. Una obra de lladres i serenos amb un crim i una conspiració en una cruïlla de carreteres no gaire lluny de París.

Recentment —de fet, mentre començava a preparar aquesta ponència—, una companyia de teatre amateur del meu poble, de nom Els Arreplegats, em va demostrar que n'és de divertit i agradable, representar una obra teatral de gènere negre: hi ha un ventall de personatges de característiques diferents, però no gaire extens; no sol haver-hi al darrere un text d'una gran complexitat i, a més, el públic de seguida s'implica en la història i aventura teories sobre qui és l'assassí. En aquell cas, a més, es convidava els espectadors a posar per escrit les seves sospites a l'últim entreacte i se sortejava al final un lot de productes locals entre aquells qui havien encertat l'assassí. Aquest detall del sorteig no és anecdòtic, perquè els encertants van ser molts, cosa que va demostrar que tothom estava molt absorbit per la història.

Tot, doncs, semblaria orientat a fer-nos pensar que ens trobem davant un divertiment teatral sense gaire transcendència. A què treu cap, doncs, parlar de tria ètica i, encara més, de compromís moral, social i polític? Ja que parlem de detectius, em permetran que m'acosti al problema amb un plantejament detectivesc, tal com l'enfocaria Jules Maigret, i que parteixi d'una primera afirmació que deixo aquí per reprendre-la després: en l'obra de Simenon *La nuit du carrefour* seria pretensions anar a cercar tries ètiques i compromisos socials i polítics. També ho seria buscar-ne en les altres adaptacions que se n'han fet —la cinematogràfica, de Jean Renoir, amb Pierre Renoir com a protagonista; i les cinc per a la televisió, entre el 1956 i el 1992—. En canvi, *El crim dels quatre cantons* traspua compromís, i l'opció d'adaptar una història protagonitzada precisament pel comissari Maigret —i no, per exemple, per Sherlock Holmes o pel pare Brown, i compte que no esmento aquests dos personatges per atzar— és una tria profundament ètica.

Comencem, però, situant-nos una mica pel que fa a *La nuit du carrefour*, novel·la publicada el 1931. La cruïlla de carreteres en qüestió, coneguda per la cruïlla de les Tres Vídues, és al costat de la població d'Arpajon —a uns trenta quilòmetres al sud-est de París—. És un punt de pas entre setmana dels camions que porten productes de tota mena cap al mercat central de la ciutat i, els caps de setmana, dels parisencs que disposen de vehicle privat i volen passar un dia al camp. A la cruïlla hi ha tres edificis. El primer, el garatge i benzinera propietat del jovial i xerraire monsieur Oscar; el segon, el polit xalet burgès on viuen l'insufrible agent d'assegurances Michonnet i la seva anul·lada senyora; el tercer, el casalot mig desballestat habitat pels germans Carl i Else Andersen, nobles danesos anats a menys: ell, dissenyador de tapisseries per a mobles; ella, solitària i perpètuament reclosa a la casa. Tres cases que són tres mons, cadascuna d'esquena a les altres dues. I per cert, la cruïlla es diu de les Tres Vídues a causa d'una història particularment tètrica que va passar uns anys enrere a la casa ara habitada pels Andersen.

El crim, quan es produeix, resulta especialment cridaner, o fins i tot rocambolesc. La víctima és un corredor de diamants neerlandès assassinat d'un tret al pit. El cadàver apareix dins el cotxe nou d'en Michonnet, el qual troben aparcat al garatge dels Andersen, mentre que el cotxe dels Andersen és inexplicablement a casa dels Michonnet. Òbviament, el principal sospitós és Carl Andersen, i la

novel·la comença al final d'un llarguíssim interrogatori menat per Maigret al Quai des Orfèvres, seu de la policia judicial, durant el qual el danès no ha confessat, però tampoc no ha pogut oferir cap mena d'explicació o de coartada. I amb Andersen en llibertat provisional per manca de proves, Maigret es posa a investigar.

L'adaptació que fa de l'obra Josep Maria Poblet és completament fidel a l'original, una transposició del llenguatge de la novel·la al del teatre que mira d'allunyar-se el mínim possible del text de Simenon. Igual que la novel·la, l'obra comença amb un pròleg al despatx de Maigret, es trasllada tot seguit a la cruïlla i va saltant entre les tres cases. La solució escenogràfica que ens proposa Poblet és la més pràctica: un escenari dividit en tres espais —el garatge, la casa dels Andersen i la dels Michonnet— i un joc de llums que destaca el lloc on es desenvolupa l'acció a cada moment i deixa a les fosques els altres dos. Una escenografia que és com la resolució dels grans crims de la literatura: simple, però calia pensar-hi.

Separem-nos ara de la història per reprendre el fil que he apuntat i abandonat al començament. Fixem-nos que la novel·la de misteri en general respon a un esquema moral i de discurs molt simple: tenim un entorn establert en una determinada normalitat, en què es produeix el crim, que és aquell element que la trenca. Aleshores apareix el detectiu, que desemmascararà el criminal i, sobretot, propiciarà el retorn de l'ordre. Si portem aquest esquema a un àmbit religiós judeocristià, veurem que el crim literari participa de les dues qualitats essencials del Diable: és el Mal que s'oposa al Bé (el detectiu és el bo que descobrirà el dolent) i, encara més (perquè els crims no són sempre reprovables, com ens recorda Poirot a *Assassinat a l'Orient Exprés*), és el Caos que s'oposa a l'Ordre, cosa que obliga el detectiu a intervenir-hi per restablir-lo. Alhora, el detectiu satisfà la necessitat intel·lectual més bàsica de l'ésser humà: saber com es van produir els fets, cosa que sol tenir un interès que va molt més enllà del simple saber qui és l'assassí.

Si se'm permet ara un excurs, apuntaria aquí que aquesta visió satànica del misteri resulta especialment marcada en aquelles obres en les quals el misteri no és criminal, sinó científic o mèdic, i ho dic perquè determinats esdeveniments recents segurament ens fan recordar a tots *L'amença d'Andròmeda*, de Michael Crichton.

El bé i l'ordre que lluita contra el mal i el caos és, naturalment, el detectiu, i els detectius de la ficció resulten tan diversos en els mètodes, el comportament o la moral, que el fet de sentir-nos atrets per uns o per uns altres pot voler dir moltes coses de nosaltres mateixos. I aquí és on volia anar a parar quan parlava de la tria ètica de Josep Maria Poblet.

Quan el jove metge militar John Watson va tornar a casa ferit després de servir a l'Afganistan i va començar a compartir pis amb Sherlock Holmes, de seguida li va cridar l'atenció la desaparició dels coneixements d'aquell estrany personatge. Per cert, Arthur Conan Doyle només ho insinua en una única frase, però Watson va servir al que ell anomena «les tropes del Berkshire», és a dir, el 66 d'infanteria, més endavant anomenat Regiment Reial de Berkshire, massacrada a la batalla de Maiwand, on Watson va rebre la ferida que el va fer tornar a Lon-

dres. Ho dic per a aquells qui encara imaginin Watson com un senyor gran i un punt beneït, com l'interpretava Nigel Bruce al cinema.

Doncs bé, entre aquests coneixements i desconeixements, a Watson el sorprèn que Holmes, erudit en molts camps del coneixement, no sàpiga, per exemple, que la Terra gira al voltant del Sol, un coneixement que considera ocios perquè no té res a veure amb la seva feina.

Podríem dir a partir d'aquí que l'aproximació de Sherlock Holmes al crim és la d'un erudit que hi veu un problema, un repte intel·lectual que cal resoldre, una qüestió freda, amb poc espai per a les emocions o per a l'ètica. D'aquestes coses, per sort per al lector, ja se n'encarrega Watson.

A l'extrem oposat de la fredor de Sherlock Holmes hi podríem col·locar, per esmentar un altre anglès il·lustre, el pare Brown (els seus relats, per cert, han estat íntegrament traduïts al català per Imma Estany, una traducció per la qual sento una profunda gratitud personal). Allà on Holmes és fredor, Brown és calidesa i simpatia; allà on Holmes és anàlisi, Brown és empatia i comprensió de la naturalesa humana, adquirides en molts anys de confessionari. El personatge de Chesterton no necessita tenir al costat un Watson que ens el faci accessible, i els lectors podem fins i tot oblidar a estones el poderós intel·lecte que s'amaga sota la seva plàcida aparença.

I Jules Maigret, a tot això, on queda? Jules Maigret s'acosta molt més al pare Brown que no pas a Sherlock Holmes. La seva manera d'investigar no es basa en la recerca de pistes amb lupa, sinó en la comprensió profunda de la psicologia del criminal, de la víctima i de tots els sospitosos. És un home profundament empàtic, que sent compassió per les víctimes, però també moltes vegades pels culpables. No és, però, un bon jan com el capellà de Chesterton: és cepat, amb un físic que pot resultar imponent, sorrut, esquerp i, encara que no sigui violent, no fa escarafalls a l'hora de treure la pistola.

Però la característica més important per a nosaltres ara mateix és que Maigret és el detectiu de ficció que Josep Maria Pobleu tria per adaptar al teatre un dels seus casos. I aquesta tria, a primer cop d'ull, és irregular. Profundament irregular. Tan irregular com un crim que porta el caos en un entorn d'ordre. Investiguem la tria. Investiguem el crim.

La traducció literària no és un acte moralment gratuït. L'adaptació, encara menys. Tampoc no és un fred exercici intel·lectual que deixi de banda els sentiments, les simpaties o les preferències del traductor. Fa falta una empatia amb els personatges, amb l'autor i amb l'obra perquè la tasca sigui gratificant i plaent. No es pot traduir o adaptar un text que ens avorreixi, ens resulti antipàtic o ens repugni sense que això tingui conseqüències. Seqüel·les.

Però Pobleu tria, lliurement, adaptar en català per al teatre una obra protagonitzada per Maigret.

No hi veuen el misteri? El contrasentit? El crim que trenca l'ordre de les coses? Maigret no és un *outsider*, no és un detectiu civil, no és un afeccionat. Maigret és policia. Comissari de policia. Un funcionari de cap a peus, amb despatx oficial, escalafó, triennis i vacances pagades. A Catalunya, som a la postguerra. Som en una dictadura. La policia és l'encarnació mateixa de la repressió,

de l'arbitrarietat, de la brutalitat. Molt més que no el militar o el jutge, el policia encarna, en dictadura, tot allò que repugna a qualsevol persona decent. I resulta que Josep Maria Poblet, que a més d'intel·lectual era polític i home de lleis, tria per adaptar al teatre una història protagonitzada per un personatge que, d'entre tots els detectius de ficció del món, és el que més clarament és un funcionari de policia de cap a peus.

Quan vaig sentir a parlar per primera vegada d'*El crim dels quatre cantons*, el primer que vaig pensar va ser que no entenia la tria del personatge. Maigret podia ser simpàtic abans de la guerra. Pot ser-ho actualment. Però creia que no ho podia ser aleshores. I vaig voler aclarir el misteri.

La solució, com sol passar, és simple. Molt més simple, diguem-ho de passada, que la del crim dels quatre cantons, que és una conspiració múltiple i enrevessada. La solució és el mateix Maigret. Maigret i la seva dimensió de funcionari. Maigret i la seva dimensió de Monsieur Tout-le-monde que fa que fins i tot la seva dona l'anomeni pel cognom. Maigret i la seva dimensió d'home tan apassionat de la seva feina que fa que tots recordem l'adreça del seu despatx —36, Quai des Orfèvres— i ningú la de casa seva —132, Bd. Richard-Lenoir. Un home resolutiu i sagaç, però també empàtic i compassiu; sorrut i esquerp, però també comprensiu i cordial a estones. En la seva tria de protagonista, Poblet ens recorda, en una època profundament sinistra i descoratjadora, que hi ha societats i països en què el funcionari de policia no persegueix el ciutadà, sinó que el serveix i l'ajuda, i que no reparteix trets i cops de porra, sinó que pot arribar a donar un comprensiu i compassiu copet a l'esquena fins i tot al pitjor dels criminals.

Una tria ètica i, en aquell moment, si em permeten l'expressió, també absolutament subversiva.